

ČITAONICA U MURTERU

TOMISLAV SKRAČIĆ

Od niza odlučujućih pojedinosti koje su prethodile osnivanju murterske čitaonice pouzdano je zabilježena samo ona koju opisuje zadarski *Il Nazionale*. U svom broju od 16. kolovoza 1865. taj list donosi omanji dopis iz Tijesna (Stretto) sjedišta općine kojoj je tada pripadao Murter. Dopisom se izvješćuje redakciju lista o povoljnom ishodu izbora za općinski *consiglio*. Izvještač likuje nad nedoumicom načelnika, signora Cervelle koji, videći među trideset i šest odbornika 29 crvenih kapa, nije mogao do upitati vijeće »in quale lingua si dovessero tenere le sedute«. Manjina (sedmorica »antinazionali«) je bila puna gorčine kad se začuo odgovor dvadesetdevetorice, »un grido, un acclamazione sola . . . il naški«. Poklikom »naški«, završava pisac članka, »sankcionirana je naša slavenština kao jezik vijeća«.

Ta je pobjeda ohrabrila otočane, posebno murterske maslinare. Na žalost, premalo je izvora, nepouzdana su obavještenja o tome što se u jesen 1865. zbivalo u samome Murteru. Nema sumnje da se već otprije radilo na osnivanju čitaonice po primjeru nekih drugih mjesta u Dalmaciji. Za berbe maslina skupljao se osnivački ulog i prva članarina, što je značilo dva kartila ploda. Netko je svoj materijalni doprinos utemeljenju izvršio slobodnije, netko opreznije »a niki je od nji«, piše Jandro,¹ »i ukra od kuće, jerse nisu Obitelji nikoje tile dozvolit jer je u mistu bilo talijanac«. U proljeće 1866. sve su pripreme bile okončane, i 29. lipnja, na dan Sv. Petra i Pavla osnovano je »Društvo seoske izobraženosti«. Taj je bezazleni naziv uzet zbog onih »talijanac«, zapravo autonomaški orijentiranih mještana

¹ Mudronja Andrija — Jandro sakupljao podatke o osnivanju i radu murterske čitaonice. U njegovoj su kući uz ovu pređu-kroniku nađeni i drugi spisi koji se ovdje navode. Ako nije drukčije označeno, citati se odnose na taj »arhiv«. Ovo vrijedi za razdoblje do prvog svjetskog rata.

kojima se nije sviđala čitaonica. Za čitaonicu su, naime, bile potrebne složenije radnje, posebno registracija i potvrda pravila, a država je time mogla odugovlačiti koliko je htjela.

Uz autonomaše bio je i mjesni župnik. On se žalio biskupu u Sibenik, ali mu ovaj to nije odobravao. Doduše biskupovo pismo, iako na talijanskom jeziku, ne spominje čitaonicu izravno, ali zato s velikom naklonošću govori o knjizi. Posebno hvali domaću knjigu, na hrvatskom jeziku (*lingua slava*) »la quale è pur degna di miglior culto ed affetto, onde poter un giorno stare a livello con quelle delle altre più colte nazioni«. Kad je to pismo pisano (1868), »Društvo« je bilo staro već dvije godine, ali mu je postojanje još uvijek bilo ilegalno, jer zatražena registracija ni nakon nekoliko molbi nije izvršena. Ipak, članovi se nazivaju »čitaoničarima«, tako ih nazivaju i simpatizeri, vjerojatno iz prkosa, a i protivnici iz prezira. Pripremali su »obid« na obljetnicu osnutka, a smogli su i pravila, nepotvrđena dakako. Andrija Mudronja — Jandro piše da su ih u Zadru sačinili Pavlinović, Klaić i Buzolić, a po njih je pješke iz Murtera išao jedan od osnivača (Ive Jureta). »Pa mi je kaživa«, nastavlja Jandro, »da je donija ih u njedri, sve vazda drža do kuće, da su mu rekli da ih pazi i sakrije dobro«. »Preporoditelji« iz Zadra uznastojali su na oprezu jer su znali da su politički incidenti mogući.

Na prvi se nije dugo čekalo. Rukopis nađen u staroj kući Andrije Mudronje priča kako je »niki Binča nosio zastavu 'troglav' pa su je on i još niki digli na standarac, a onda Joso Šikić izkuć doteka a tako i Šime Pleslić² Pavin otac pa Josu nožun prekinu mrlin i ona pala na draču jer su bili grmi na pijaci«. Nema nikakve sumnje da je takvih protesta bilo i u drugim mjestima iz okolice Zadra, pa Pavlinović može napisati na Badnjak 1870. J. J. Strossmayeru: »Za stvar narodnu ovih krajevih što da vam rečem? Možemo li se i mi premaleni oteti mrtvilu što sapinje i mnogo veće zemlje? No Bogu hvala mi ne nazadujemo ni u jednom obziru... Državno hrvatsko pravo prodire u srce pučko...« A to je isto osjećala i Austrija, samo s mnogo manje radosti. Tako *Luogotenenza della Dalmazia* nije ni pomišljala da prizna čitaonicu, nekmoli da potvrdi njena pravila. Najpismeniji i najnapredniji (a ništa manje lukavi) »osnivač« Špiro Markov pokušava doskočiti: ako nije moguće na velika, možda se može ući na mala vrata. Neka družina i posao ostane isti samo s drugim imenom — blagajna uzajamne pomoći!

Luogotenenza je, međutim, nepovjerljiva. 12. lipnja 1872. ona upućuje šibenskom kapetanu upit »sul carattere e sulle circostanze economiche degli insinuanti... li Spiro Markov, Joso Šikić, Andrea

² Inicijatori čitaonice su Joso Šikić (prvi predsjednik »Društva seoske izobraženosti«), Šime Pleslić, Mate Vodopija, Špiro Markov, Ive Jureta...

Skračić, Jure Juraga e Spiro Juraga«. ³ L'I(imperiale) R(eggio) Capitano Distrittuale potvrđuje svojim odgovorom⁴ sumnje svojih pretpostavljenih. Nema, po njemu, razloga ni potrebe za takvom ustanovom u Murteru, u mjestu koje se ubraja među najbolje stojeće u kotaru. Osim toga, zahtjev iz Murtera čini se da je u vezi s »un locale di commune ritrovo . . . che essi stessi (l') appellano Citaonica e nel quale si trovano a pubblica lettura fogli politici«. Naime, *promotori* su isti ljudi. Mada kapetan hini da ne razumije kakve bi uzajamne veze mogle imati te dvije ustanove, ipak je sve dobro uočio, i čitaonica je izvan zakona još velik broj godina. Registrirana je 1886. godine kao »Hrvatska čitaonica Murter«, dok su joj pravila potvrđena tek nakon dugih odlaganja, dana 22. srpnja 1896.⁵

Vrijeme od osnivanja Čitaonice do potvrđivanja pravila bilo je za nju jedno od najtežih, ali i najplodnije. Jandrova »kronika« pripovijeda i o teškoćama smještaja: »Najprije u sv. Ante, gdje je sad škola, tamo su imali čitaonicu, to je bilo staro i skale od drveta pa je doša u pohode crkvama niki kanonik Mrkica Hrvat pa su oni izfregali i očistili prostoriju«. »Čitaoničari« su skupa s Mrkicom pokrenuli pitanje otvaranja osnovne (muške) škole. On sam daje veoma smišljene prijedloge, kako riješiti teškoće oko prostora.⁶

Sveti se je Ante, međutim, pokazao kao slabo utočište. Teško je u crkvenoj kući prihvatiti izopćenika kao što je to bila čitaonica. Ona se seli iz jedne privatne kuće u drugu, a novine se čitaju i pričavaju u tajnosti. Skinuta zastava, »*fogli politici*«, »obidi« — sve je to unosilo nemir u autonomaše. Tome još treba dodati običaj članova čitaonice da za Petrovo dne dovode fratre iz okolice koji će govoriti misu na staroslavenskom jeziku. Mjesni župnik je misio samo na latinskom, no puk mu je počeo odvrćati na hrvatskom. Kao kruna svega bile su takozvane »deklamacije na naški«, predstave koje su na dan obljetnice »čitaoničari« davali ili organizirali u prostorijama današnje škole.

»Deklamacije« su zapravo bile antiautonomaske manifestacije. Autonomaši su, naime, postajali sve bučniji, a čini se i sve brojniji. Predsjednik »Društva seoske izobraženosti« piše sav zabrinut Pav-

³ Ne zna se kad su ti Murterini podnijeli zahtjev o kojem je riječ (»istanza senza data«, stoji u spisu). Pretpostavljamo: koncem 1871. ili početkom 1872.

⁴ Spis od 16. stud. 1873, broj 6844. (Historijski arhiv u Zadru, Spisi Registrate Namjesništva za 1873, kaš. III/1-I, br. 13935.)

⁵ »Hrvatska čitaonica Murter« je, međutim, treće, a ne drugo ime te ustanove. *Manuale del regno di Dalmazia* za godinu 1875, str. 295, kolona B donosi: »Morter, Narodna čitaonica«, ali ipak se bilješkom »1/ Si sarebbe costituita nell' anno 1874 ma legale sua esistenza non fu peranco riconosciuta«.

⁶ Prijedlozi su u pismu Špiru Markovu (nađenom kod njegova unuka Metodaja); nadnevak je 1. kolovoza 1877. Dakle, otprilike mjesec dana prije otvaranja prve »muške« škole u Murteru.

linoviću: »Dosele mi u našoj općini nijesmo se mogli tužiti na protivnu stranku već malda niesi mogao reći da je skroz horvaština zavladala i posjela. Kad to naskoro pojavi se nekakva Tonomija u dva poglavita odlomka naše općine, to jest kod Tisna i Vodica«. Opisujući dalje prilike u samome mjestu, Joso Šikić priznaje da se pojavilo »nekoliko prirepina, koi se pod svojom dičnom crvenom kapom nestidu pomoći tudju narodnost braniti, a svoju gaziti«. Predsjedniku je teško bilo gledati istini u oči pa na kraju pisma, više sebi za utjehu nego istini za volju, uzvikuje: »U nas u Murteru nema ni jednog tolomaša«. ⁷ Dvije godine kasnije (1878) suparnički *Il Dalmata* objavljuje postojanje petnaest autonomaških obitelji u mjestu Murteru, a Joso Šikić opet prosvjeduje u svom pismu upućenom *Il Nazionaleu*; »Neka nam taj urednik »Il Dalmata« (precrtana riječ »Il Dalmata«) Dalmatin . . . samo jednu ciglu (obitelj) poimence kaže!« ⁸ To natezanje oko autonomaša austrijska je administracija ocijenila kao politiku, a ne i kulturu. Reagirala ipak nije sve dok, po njenom računu, taj politički angažman nije prevršio mjeru. Bilo je to u povodu Bijankinijeva izbora u Cesarovinsko vijeće početkom 1892. Murter je pun oduševljenja, a Hrvatska čitaonica Murter upućuje zastupniku svoju čestitku. ⁹ Ck. poglavar uzvraća naredbom Čitaonici da se, pod prijetnjom raspuštanja, povuče u okvire svoje djelatnosti. ¹⁰

Iz čitaonice se odmah potom povlači mjesni svećenik. Ta ostavka kao i prijetnja poglavara bili su članovima Čitaonice znaci da valja djelovati oprezno i promišljeno. Pop je razjasnio svoje odstupanje neslogom sa Spirom Markovim — Meklinim s kojim se, veli on u pismu, »ne bih želio naći ni u raj, već bih iska za zgrišit za poč u paka«. Ali i Spiro je malo mario za raj, a pravi povod zavađe s popom bilo je Spirovo nastojanje da se pokuša, skupa s narodnjačkom Betinom, odvojiti od općine Tijesno. Tamo se, kao i u Vodicama, mnogo jače osjećao utjecaj »te nekakve Tonomije«. Na prigovore da u Murteru i Betini ne može biti dovoljno sposobnih ljudi za upravljanje Spiro Markov odvrća da ih, naprotiv, ima mnogo, kako mlađih, tako i onih starijih koji nisu pohađali školu, a to stoga što »u Murteru postoji čitalačko društvo, Hrvatska čitaonica, utemeljena pred 30 godina poprili i nikad nije bila zatvorena; Betina ima također vlastitu čitaonicu od natrag 7 godina«. ¹¹

Ništa nije bilo od nove općine, samo neprilika. Da bi se iz njih izvukla, Čitaonica se obraća utjecajnijim ljudima. Takvima podje-

⁷ Pismo iz 1876.

⁸ Koncept dopisa na poleđini poziva na pretplatu za list *Branislav*.

⁹ Telegramska čestitka objavljena u *Narodnom listu* od 6. veljače 1892.

¹⁰ Naredba Čitaonici od 23. veljače iste godine.

¹¹ Kopija bez naznake naslovnika; ustupio ju je Metod Markov.

ljuje počasno članstvo, a oni, za uzvrat, rade na njenom jačanju u narodu, zaštićuju od vlasti. Kao primjer može poslužiti ova laskava zahvalnica počasnog člana, popa Jakovičića:

»Ona (čast) je za mene tim veća kad se sjetim da ta Slavna Čitaonica spada među prvim ognjištima u našoj užoj domovini, oko koga su se borci za naša sveta prava stali skupljati i da je u njoj uvijek kao i danas čisti nesebični patriotizam. Jest! na diku je Murteru naša Čitaonica!«

Povezujući se tako s poznatijim i utjecajnijim ljudima, članovi Čitaonice uspijevaju unaprijediti ne samo kulturne i političke prilike u mjestu već i gospodarstvene. Andrija Mudronja piše *Pučkom listu* u Splitu da se »kod nas ljepo napriduje«, da je u Čitaonicu stupilo 30 novih članova. »Otvorija nam se jest poštanski ured, počeo je i u našu luku parobrodarski zrak ulaziti . . . Zbog rive imamo zafaliti Gos. zastupniku Biankinu koga smo odili pozdravit dne 4 rujna u Šibeniku . . . Zdravlje u puku dosta lipo hala Bogu. Tribajest kiše.¹²

Tih dvadeset godina do rata čine razdoblje potvrđivanja i sređivanja Čitaonice. Broj članova neprekidno raste: 1907. ih je devedeset, a slijedeće godine preko stotinu uz devet počasnih. »Upravitelstvo« ima svoj stalni sastav: predsjednik, potpredsjednik, tajnik, blagajnik i član — ukupno petorica. Pravila su potvrđena, prostor odgovara. Priređuju se predstave za mještane i zabave za članove i to ne samo na Petrovdan po »obidu«. Nekađ su ti banketi bili i prilika za svađu. Tako se S. Lovrić žalio na ponašanje nekolicine svojih drugova u »Izvještaju potpisanoga glede uvriede njemu nanešene«. Uvreda je bila u tome što su ga pokušali zaprljati, i, uopće, nisu mu dali da u miru karta jer su »skakali preko trpeze premda je bilo puno pijatov sa jelom i kruha pa ispod trpeze provukivanje, takovo da ni vrazi u paklu onako ne bi radili«. Bilo ih je »nekih i goli u samim mudantam, košulji i bječvam ocrnjenim obrazom, koje je bilo pokušaj, da ocrnu obraz i onoga tko ne želi biti crna obraza . . .« Dokument o sankcijama disciplinske instance Čitaonice nismo pronašli ni u Jandrovu »arhivu« ni drugdje. Slučaj se vjerojatno prikrio kao i ostali slični njemu. Jer pijancima nije bilo mjesta u tom društvu. Primali su se samo trijezni, razboriti ljudi, a oni mlađi i manje zreli tek na osnovu vlastite molbe i preporuke. Sačuvana je jedna takva molba Upraviteljstvu čitaonice koja glasi:

»S ovo malo redaka utječem se k Vama e da blago izvolite primit me za druga toli milog mi društva, gdje me od više vremena Vam želja vuče. Ja sam Vama, kao cijelom Murteru, dobro poznat, (iako) još suviše mlad, gdje u tom bilježim se Vaš dobroželeći Krste Papeša«.

¹² Vrijeme pisanja — jesen 1894.

U krilu Čitaonice uporno i brižno je njegovana misao jugoslovenstva i ujedinjenja. Kad je 1905. umro J. J. Strossmayer, ondašnji simbol te ideje, u mjestu je vladala prava narodna žalost. Po zidovima kuća su bile izlijepljene slike biskupa, obrubljene crnim vrpčama i popraćene pozivom:

»Pozivaju se Gosp. članovi kao mjestne starješine pojedinih kuća da pristupe tužnoj povorci koja će krenuti iz stana Hrvatske čitaonice do crkve sv. Roka. Kroz vrijeme službe Božje moli se po mogućnosti da budu svi dućani zatvoreni cjelo misto u crnini«.

To je ujedno bila najrječitija poruka ondašnjoj vlasti o političkoj orijentaciji Hrvatske čitaonice. A kad se Austrija poslije nekoliko godina konačno raspala, Čitaonica u svom nesebičnom zanosu daje svoj doprinos zajedništvu: mjeseca prosinca 1920. mijenja ime u »Jugoslavenska čitaonica Murter«.

Slijedećih par godina i Čitaonica se isključivo bavila brigom kako što je moguće ljepše i doličnije izraziti svoje političko oduševljenje. Međutim, neki poduhvati na kulturnom polju nisu dali ploda kao, na primjer, otvaranje ogranka šibenske knjižnice »Pavlinović«. Sjednice i godišnje skupštine održavaju se redovito. Od toga se vremena vodila »Glavna knjiga zapisnika« s preporukom na prvoj stranici »čuvati za uvijek«. Unatoč ratu, to je i uspjelo.¹³ Članstvo je sve brojnije, zapisnici govore o primanju novih, nikad o isključenju starih. No onaj stari zanos, kao i onaj poslijeratni, slabi. Događa se da se skupština ni nakon trećeg poziva ne može održati — nedostaje kvorum. Neki nemarni članovi ne plaćaju ni članarine koja se u ovom vijeku podmirivala u nešto savršenijem vidu plaćanja. Sad je to bila jedna litra ulja. Nemar je neke stajao članstva, neke sudjelovanja na »obidu«, one najnemarnije je trebao stajati suda! I inače — premnogo se govorilo o članarini, jednom čak u samoj pozdravnoj riječi predsjednika pri otvaranju godišnje skupštine.

S nemarom za Čitaonicu pomiješala se i bojazan. Dio članstva oko dvadesetih godina uviđa da nova država nije onakva kakvom su je zamišljale prve generacije. Vlast je toj ustanovi poklanjala premalo brige, a favorizirala je »Sokola«. 1922. godine na skupštini Čitaonice riječ je o tome, kako to društvo pomoći, kako surađivati sa »Sokolom«. Poslije 1927. »Sokol« postaje jež koji je prezimio kod krtice. Još u veljači 1926. skupština Čitaonice zaključuje: »Ako 'Sokol' ne otkloni (gimnastičke) sprave, upravi Čitaonice je na volju da traži prostorije za Čitaonicu«.

Uvidjevši da je nemoguće izravno se suprotstavljati bilo čemu iza čega stoji ruka režima, »čitaoničari« se okreću sami sebi. O njihovu

¹³ Knjiga sadrži 54 zapisnika na 118 stranica. Čuva se u Društvenom centru Murter. Svi navodi koji slijede, ako nije drukčije naznačeno, odnose se na »Glavnu knjigu«, bilo da su tamo zapisani ili nalijepljeni.

međusobnom neslaganju govore nesuglasice oko otvaranja ogranka na Hramini (lučki dio Murtera). Pobijedili su zagovornici ogranka, pa se tako rodila »Primorska vila« koja je trebala biti mladom sestrom Čitaonice, u stvari, bila joj je suparnicom. No ne suviše jakom, jer je uglavnom sve svršilo sa svečanim činom otvaranja. Uostalom, same svečanosti, nekad samo izvanjski vid postojanja Čitaonice, sad su postale njenim sadržajem. Traže se i čekaju samo blagdani, obljetnice, smrti. Zabava članova stalna je točka dnevnog reda svake skupštine. Svi, na primjer, moraju u crkvu na dan svetih Ćirila i Metoda i to pod barjakom. Svi u sprovod ako umre član. Sankcija za neopravdano izostajanje — 5 dinara. S druge strane nikako da se pokrene rad knjižnice. Ona se prepušta upravi »da se pobrine što bolje znade«. Puno se više ima vremena i strpljenja oko hektolitra vina što ga je, kao zadužbinu, ostavio jedan od prvih članova, Mate Vodopija »gospodi članovima da ga popiju«. U zapisniku stoji: »Nalaže se novoj upravi da to izradi kod njegovih nasljednika da *to isplate članovima*«. Knjižnica je pak ostala na izboru knjižničara i na određenim tarifama, a godinu dana kasnije u zapisniku se konstatira da »nažalost ova knjižnica ne radi ništa«.

Najsvečaniju zgodu predstavljala je proslava šezdesetgodisnjice Čitaonice. Pripreme su poduzete dvije godine ranije, tijekom 1924, izborom posebnog odbora od sedam osoba. Cijela stvar umalo nije propala, jer se predviđeni doprinos uplaćivao veoma sporo što s nemara što zbog gospodarskih nedaća koje su snašle Murter tih godina. »... Uslijed financijalnog stanja«, stoji u zapisniku »odgađa se na neizvjesno vrijeme«. Ponos je međutim bio jači od siromaštva, a smisao za svečanosti ništa slabiji. Dne 14. veljače 1926, pod točkom »eventualije« »Mudronja Bere predlaže da one novce koje smo dobili na dar od naših prijatelja na spomen 60-godisnjice da se upotrebi samo za te svrhe, te da se dade napraviti jedna zastava sa datumom godine osnivanja i tekuće godine što na glasanju se jednoglasno prihvaća«. Trobojnica nije stigla na vrijeme, zakasnila je cijela dva mjeseca. Dočekala je i stogodisnjicu i — petokraku. Proslava je održana na dan Male gospe, murterske »fešte«, a ne na Ćirilovo kako se to željelo. Barjaku je kumovao J. Bijankini u odsustvu, a po svom opunomoćeniku, profesoru Marku Ježini, Murterinu. Bijankinijeva je čestitka objavljena u ondašnjem tisku, a sada se čuva, kao izrezak iz novina, u Glavnoj knjizi, nalijepljena na 50. stranici uz ostale članke koji govore o proslavi. U čestitci, među ostalim, stoji:

»Ja neću nikad zaboraviti vrle borce našeg preporoda u koje bez sumnje spadaju moji najbolji suborioci Murterani, uvijek odlučni, poletni, spremni za svaku žrtvu za onda potlačenu nam domovinu. Stoga sam ih od svojih mladih dana vazda cijenio i štovao, i stoga želim da i u oslobođenoj domovini budu također između prvih po-

štovani i ljubljani. S toplim željama, čestitam Jug. Čitaonici i svim Murteranima znameniti god 8. rujna 1926. iz pune harne duše, oduševljeno ih pozdravljam

Juraj Biankini, kum«.

Na proslavi se gorljivo govorilo o tradiciji, o ujedinjenju i njegovu simbolu — trobojnici. Ona je blagoslivljena i cjelivana, ali sutradan stvari nisu krenule boljim putem. Cijelih narednih deset godina Čitaonica kao da ne postoji. Zapravo, ona se vratila na način rada onih teških vremena poslije svog osnutka. Članarine, banketi, mise, sprovodi — sve je to bilo zaboravljeno. U krilu Čitaonice ponovo se rodila misao o otporu, o pravom oslobođenju. Jedva da bi se znalo za sedamdesetu obljetnicu, da se nije dogodilo nešto neuobičajeno. Naime, god je obilježen bez pompe i bez barjaka, samo jednim letkom, rukom ispisanim i postavljenim na najuočljivija mjesta u selu. Uvod govori ukratko o tradiciji i zaslugama, a pri dnu:

»Pozivamo braću seljake da se okupljaju oko svojih kulturnih ustanova ma gdje bilo i kako se zvala jer ćemo samo tako u ovom nažalost jadnom i nejunačkom vremenu održati se i dospjeti do konačnog svog cilja ekonomske slobode jer stoji pisano prosvjetom slobodi. U Murteru na Ćirilovo dne 1936. godine«.

Vremena raskola sa »Sokolom« su prošla kao i s »Vilom — fantomom. Najnapredniji, mladost osobito, okupljaju se samo oko jednog programa: borba protiv »nejunačkog vremena«, kako su u mjestu eufemično nazivali režim stare Jugoslavije.

No vlast nije odgovorila istragom protiv autora. Ona je pokušala nešto drukčijom metodom osujetiti Čitaonicu. Upućivala je u nju svoje ljude, koje Čitaonica ne prihvaća, čak ni onda kad se radilo o jednom ministru. »Na točku četiri« piše u zapisniku od 24. kolovoza 1936. (mjesec dana nakon letka), »odlučuje se jednoglasno, da se g. Marka Kožula, ministra građevine, ne imenuje za počasnog člana Jug. Čitaonice. Razlozi su za ovo sljedeći: Jug. Čitaonica kao kulturna ustanova seljaka ne nalazi da je gore spomenuti gospodin radio na podizanju i prosvjećivanju seljaka. Za ekonomski napredak kraja upravo je čudo kako se nije brinuo, premda je morao po položaju i dužnosti«.

S godinom 1938. prestaju se voditi pisani dokumenti o radu Jugoslavenske čitaonice Murter. Te tri godine prije rata ne znače ipak nikakav period nepostojanja ili mrtvila. Prilike i vrijeme, kao i sam program djelatnosti nalagale su krajnji oprez. Tek poslije oslobođenja, 1945. nailazimo na prvi zapisnik u kome je riječi o inventaru i predmetima što ih je neprijatelj uništio ili spalio. Ima, zatim, jedan dopis upućen Ministarstvu prosvjete kojim se traži pomoć u svrhu

ČITAONICA U MURTERU

obnove rada Čitaonice i povećanja knjižnog fonda. U uvodnom dijelu se govori o prošlosti ustanove sve do onih dana koji su prethodili ustanku, a zatim se nastavlja:

»Za vrijeme bivše Jugoslavije ona je životareći tek postojala. Za doba N. O. B. ona »Narodna čitaonica«, njeni članovi nastavili su svoju slavnu tradiciju, oni su bili narodni borci, a djeca njihova davala su također svoje živote boreći se za slobodu i bolju budućnost naroda svog. A krvavi fašizam kad upade u mjesto zaposjedne odmah prostorije I-vog i II-gog odjela te naše N. Čitaonice uništi velik dio inventara, a prostorije II-gog odjela i spali«.

Poslije oslobođenja, mada s malenim brojem knjiga, Narodna čitaonica (to joj je ime omladina dala tijekom rata kad je ona ponekad znala služiti kao sastajalište) je nastavila veoma intenzivno djelovati. Sve do šezdesetih godina Čitaonici su pristizali dnevni i tjedni listovi koji su bili dostupni članovima i nečlanovima. 1958. ustanova je konačno predana omladinskoj organizaciji mjesta, time da su se knjigama mogli koristiti i pioniri. Potpuno je obnovljena kako organizaciono, tako i materijalno 1966. kad je proslavljena (16. kolovoza) njena stota obljetnica. Od tada radi u sastavu Društvenog centra Murter s prostorijama u Domu murterskih skojevaca.

Tomislav Skračić: IL GABINETTO DI LETTURA A MURTER

Riassunto

Il villaggio di Murter, sull'omonima isola, verso gli anni cinquanta del secolo scorso, ha tentato di fondare — seguendo l'esempio delle località dalmate più importanti — un proprio Gabinetto di lettura. Ciò fu possibile appena nel 1866, dopo che il partito nazionale ebbe riportato vittoria alle elezioni comunali del 1865. Questi nel consiglio comunale di Tjjesno ottennero 29 dei 36 seggi.

La storia di questa istituzione, vecchia di cento e dieci anni, potrebbe esser divisa in tre periodi principali: dalla sua fondazione sino alla grande guerra, dal periodo tra le due guerre e dopo la seconda guerra mondiale.

Per il primo periodo i dati scritti sono molto esigui. Dalle annotazioni e dalle lettere, rinvenute per lo più in case private e anche nell'Archivio storico di Zadar si rivela la costante battaglia del Gabinetto per la sua esistenza e per il riconoscimento formale da parte delle Autorità. Vale a dire in questo periodo il Gabinetto di lettura non si limitava ad azioni e manifestazioni culturali, ma agiva pure in senso politico, combattendo, in primo luogo, contro la presenza sempre più manifesta dell'influsso degli autonomisti. La Luogotenenza in Zadar perciò ritardava con la registrazione di questa istituzione. Ciò avvenne appena nel 1886 e lo statuto a cui avevano collaborato i »fattori del Risorgimento nazionale di Zadar«: Pavlinović, Buzolić e Klaić fu approvato appena nel 1896, cioè trent'anni dopo la fondazione del Gabinetto. In questo primo tempo il Gabinetto di lettura potè vantare successi cospicui, in particolare nel campo dell'istruzione e del progresso economico.

L'ex Jugoslavia non fece nulla per la prosperità di questa vecchia istituzione. Il suo lavoro si ridusse perciò a manifestazioni esterne e alla propria organizzazione. Il documento più importante di questo periodo è il »Registro principale dei verbali«. Da questo si potrebbe concludere che le idee del Gabinetto continuarono ad essere progressive e che le Autorità ostacolavano, in vari modi, la loro realizzazione. Perciò il Gabinetto, alcuni anni prima della guerra, passò ad una latente e in seguito ad un'aperta opposizione verso lo Stato e i suoi dirigenti, raccogliendo intorno a sé i futuri combattenti della Guerra di Liberazione.

I fascisti ne distrussero gran parte dell'inventario, incendiando persino un suo reparto. Dopo la guerra esso segue a svolgere la sua attività intensamente e gli abitanti, particolarmente la gioventù, trae profitto dai suoi libri e dai suoi periodici. Nel 1966 in occasione della celebrazione del centenario, per lo zelo di tutta la popolazione il Gabinetto fu radicalmente riorganizzato e restaurato. Agisce tuttora con un bel numero di libri in adeguati locali.